

THE PALIVERSE PROJECT

The Universe of Buddha's Wisdom

Subcommentaries (Tīkā)

2. The Canon of Discipline - Subcommentaries
(2. Vinaya Piṭaka - Tīkā)

03. Subcommentary on the Great Chapter
(03. Mahāvagga-ṭīkā)

10. The Section on Kosambī
(10. Kosambakakkhandhakam)

[Kd 10, PTS 1.337-1.360]

PaliVerse

03. Subcommentary on the Great Chapter

10. Kosambakakkhandhakam

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā

451. Kosambakakkhandhake sace hoti, desessāmīti subbacatāya sikkhākāmatāya ca āpattiṃ passi. Natthi āpattīti anāpattipakkhopi ettha sambhavatīti adhippāyenāha. Sā panāpatti eva. Tenāha “so tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahoṣī”ti.

453-454. Sambhamaatthavasenaṭi turitatthavasena. “Akāraṇe tumhehi so bhikkhu ukkhitto”ti vadeyyāti yasmā pubbe vinayadharassa vacanena “sace āpatti hoti, desessāmī”ti anena paṭiññātaṃ, idānapi tasseva vacanena “asañcicca assatiyā katattā natthettha āpatti”ti anāpattisaññī, tasmā “akāraṇe tumhehi so bhikkhu ukkhitto”ti ukkhepake bhikkhū yadi vadeyyāti adhippāyo. Ukkhittānuvattake vā “tumhe āpattiṃ āpannā”ti vadeyyāti yasmā vatthujānanacittenāyaṃ sacittakā āpatti, ayañca udakāvasese udakāvasesasaññī, tasmā sāpattikasessa “tumhe chandāgatiṃ gacchathā”ti adhippāyena “tumhe āpattiṃ āpannā”ti ukkhittānuvattake vadeyya.

455-456. Kammaṃ kopetīti “nānāsaṃvāsakacatuttho ce, bhikkhave, kammaṃ kareyya, akammaṃ na ca karaṇīya”ntiādivacanato sace saṅgho taṃ gaṇapūrakam katvā kammaṃ kareyya, ayaṃ tattha nisinnopi taṃ kammaṃ kopetīti adhippāyo. Upacāraṃ muñcitvāti ettha upacāro nāma aññamaññaṃ hatthena pāpuṇanaṭṭhānaṃ.

457. Bhaṇḍanaajātātiādīsu kalahassa pubbabhāgo bhaṇḍanaṃ nāma, taṃ jātaṃ etesanti bhaṇḍanaajātā, hatthaparāmāsādivasena matthakaṃ patto kalaho jāto etesanti kalahajātā, viruddhavādabhūtaṃ vādaṃ āpannāti vivādāpannā. Mukhasattīhīti vācāsattīhi. Vitudentāti vijjhantā. Bhagavantaṃ etadavocāti “idha, bhante, kosambiyaṃ bhikkhū bhaṇḍanaajātā”tiādivacanaṃ avoca, tañca kho neva piyakamyatāya, na bhedādhippāyena, atha kho atthakāmatāya hitakāmatāya. Sāmaggikārako kiresa bhikkhu, tasmāssa etadahosi “yathā ime bhikkhū vivādaṃ āradhā, na sakkā mayā, nāpi aññena bhikkhunā samagge kātuṃ, appeva nāma sadevake loke aggapuggalo bhagavā sayam vā gantvā attano vā santikaṃ pakkosāpetvā etesaṃ bhikkhūnaṃ khantimettapaṭisaṃyuttaṃ saraṇīyadhammadesanaṃ kathetvā sāmaggiṃ kareyyā”ti atthakāmatāya hitakāmatāya gantvā avoca. Tasmā evamāhāti atthakāmattā evamāha, na bhagavato vacanaṃ anādiyanto. Ye pana tadā satthu vacanaṃ na gaṇhiṃsu, te kiñci avatvā tuṇhībhūtā mañkubhūtā aṭṭhaṃsu, tasmā ubhayesampi satthari agāravapaṭipatti nāhosi.

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dīghāvuvatthukathāvaṇṇanā

458. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesītiādīsu bhūtapubbanti idaṃ bhagavā pathavīgataṃ nidhiṃ uddharitvā purato rāsiṃ karonto viya bhavapaṭicchannaṃ purāvutthaṃ dassento āha. Aḍḍhoti issaro. Yo koci attano santakena vibhavana

aḍḍho hoti, ayaṃ pana na kevalaṃ aḍḍhoyeva, mahaddhano mahatā aparimāṇasaṅkheṇa dhanena samannāgatoti āha “mahaddhano”ti. Bhuñjitabbato paribhuñjitabbato visesato kāmā bhogā nāma, tasmā pañcakāmaguṇavasena mahantā uḷārā bhogā assāti mahābhogo. Mahantaṃ senābalañceva thāmabalañca etassāti mahabbalo. Mahanto hatthiassādivāhano etassāti mahāvāhano. Mahantaṃ vijitaṃ raṭṭhaṃ etassāti mahāvijito. Paripuṇṇakosakoṭṭhāgāroti koso vuccati bhaṇḍāgārasāragabbho, koṭṭhaṃ vuccati dhañṇassa āṭhapanatṭhānaṃ, koṭṭhabhūtaṃ agāraṃ koṭṭhāgāraṃ, nidahitvā ṭhapitena dhanena paripuṇṇakoso dhañṇānañca paripuṇṇakoṭṭhāgāroti attho.

Atha vā catubbidho koso hatthī assā rathā pattīti. Yathā hi asino tikkhabhāvaparipālako paricchado “koso”ti vuccati, evaṃ rañño tikkhabhāvaparipālakattā caturaṅginī senā “koso”ti vuccati. Tividhaṃ koṭṭhāgāraṃ dhanakoṭṭhāgāraṃ dhañṇakoṭṭhāgāraṃ vatthakoṭṭhāgāranti. Taṃ sabbampi paripuṇṇamassāti paripuṇṇakosakoṭṭhāgāro. Caturaṅginim senanti hatthiassarathapattisaṅkhātehi catūhi aṅgehi samannāgataṃ senaṃ. Sannayhitvāti cammapaṭimuñcanādīhi sannāhaṃ kāretvā. Abbhuyyāsīti abhiuyyāsi, abhimukho hutvā nikkhamīti attho. Ekasaṅghātampīti ekappahārampi. Dhovananti dhovanudakaṃ. Parinetvāti nīharitvā. “Anatthado”ti vattabbe da-kārassa ta-kāraṃ katvā “anatthato”ti vuttanti āha “atha vā”tiādi.

464. Vaggabhāvena vā puthu nānā saddo assāti puthusaddo. Samajanoti bhaṇḍane samajjhāsayo jano. Tatthāti tasmim janakāye. Ahaṃ bāloti na maññitthāti bālalakkaṇe ṭhitopi “ahaṃ bālo”ti na maññi. Bhiyyo cāti attano bālabhāvassa ajānato bhiyyo ca bhaṇḍanassa upariphoṭo viya saṅghabhedassa attano kāraṇabhāvampi uppajjamānaṃ na maññittha nāññasi.

Kalahavasena pavattavācāyeva gocarā etesanti vācāgocarā. Mukhāyāmanti vivadanavasena mukhaṃ āyāmetvā bhāṇino. Na taṃ jānantīti taṃ kalahaṃ na jānanti. Kalahaṃ karonto ca taṃ na jānanto nāma natthi. Yathā pana na jānanti, taṃ dassetuṃ āha “evaṃ sādīnavo aya”nti, ayaṃ kalaho nāma attano paresaṅga atthahāpanato anattupādānato diṭṭheva dhamme samparāye ca sādīnavo sadosoti attho. Taṃ na jānantīti taṃ kalahaṃ na jānanti. Kathaṃ na jānantīti āha “evaṃ sādīnavo aya”nti, “evaṃ sādīnavo ayaṃ kalaho”ti evaṃ taṃ kalahaṃ na jānantīti attho.

Akkocchi mantiādīsu akkocchīti akkosi. Avadhīti pahari. Ajinīti kūṭasakkhiotāraṇena vā vādapaṭivādena vā karaṇuttariyakaraṇena vā ajesi. Ahāsīti mama santakaṃ pattādīsu kiñcideva avahari. Ye ca tanti ye keci devā vā manussā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā taṃ “akkocchi ma”ntiādivatthukaṃ kodhaṃ sakaṭadhuraṃ viya naddhinā pūtimacchādīni viya ca kusādīhi punappunaṃ veṭhentā upanayhanti upanāhavasena anubandhanti, tesam sakim uppannaṃ veraṃ na sammatīti attho.

Ye ca taṃ nupanayhantīti assatiyā amanasikāravasena vā kammappaccavekkhaṇādivasena vā ye taṃ akkosādivatthukaṃ kodhaṃ “tayāpi koci niddoso purimabhava akkuṭṭho bhavissati, pahaṭo bhavissati, kūṭasakkhim otāretvā jito bhavissati, kassaci te pasayha kiñci acchinnaṃ bhavissati, tasmā niddoso hutvāpi akkosādīni pāpuṇāsī”ti evaṃ na upanayhanti, tesu pamādena uppannampi veraṃ iminā anupanayhanena nirindhano viya jātavedo upasammati.

Na hi verena verānīti yathā hi kheḷasiṅghāṇikādiasucimakkhitaṃ ṭhānaṃ teheva

asucīhi dhovanto suddham niggandham kātum na sakkoti, atha kho tam ṭhānaṃ bhiyyoso mattāya asuddhataṛaṇca duggandhataṛaṇca hoti, evameva akkosantaṃ paccakkosanto paharantaṃ paṭipaharanto verena veraṃ vūpasametum na sakkoti, atha kho bhiyyo verameva karoti. Iti verāni nāma verena kismiṇcīpi kāle na sammanti, atha kho vaḍḍhantiyeva. Averena ca sammantīti yathā pana tāni kheḷādīni asucīni vipasannena udakena dhoviyamānāni nassanti, tam ṭhānaṃ suddham hoti niggandham, evameva averena khantimettodakena yonisomanasikārena paṭisaṅkhānena paccavekkhaṇena verāni vūpasammanti paṭippassambhanti abhāvaṃ gacchanti. Esa dhammo sanantanoti esa averena verūpasamanasaṅkhāto porāṇako dhammo sabbesaṃ buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ gatamaggo.

Na jānantīti aniccasaṇṇaṃ na paccupaṭṭhāpentīti adhippāyo. Tato sammanti medhagāti tato tasmā kāraṇā medhagā kalahā sammanti vūpasamaṃ gacchanti. Kathaṃ te sammantīti āha “evaṇhī”tiādi. Tattha evaṇhi te jānantāti te paṇḍitā “mayaṃ maccusamīpaṃ gacchāmā”ti evaṃ jānantā yonisomanasikāraṃ uppādetvā medhagānaṃ kalahānaṃ vūpasamāya paṭipajjanti, atha nesaṃ tāya paṭipattiyā te medhagā sammantīti adhippāyo.

Tesampi hoti saṅgatīti ye mātāpitūnaṃ aṭṭhīni chindanti, pāṇe haranti, gavādīni ca pasayha gaṇhanti, evaṃ raṭṭhaṃ vilumpamānānaṃ tesampi saṅgati hoti, kimaṅgaṃ pana tumhākaṃ na siyāti adhippāyo.

Vaṇṇavaṇṇadīpanatthaṃ vuttāti “bālasahāyatāya ime bhikkhū kalahapasutā, paṇḍitasahāyānaṃ pana idaṃ na siyā”ti paṇḍitasahāyassa bālasahāyassa ca vaṇṇavaṇṇadīpanatthaṃ vuttā. Nipakanti nepakkapaṇṇāya samannāgataṃ. Sādhuvihāri dhīranti bhaddakavīhāriṃ paṇḍitaṃ. Pākaṭaparissaye ca paṭicchannaparissaye ca abhibhavitvāti sīhabyagghādayo pākaṭaparissaye ca rāgabhayadosabhayādayo paṭicchannaparissaye cāti sabbeva parissaye abhibhavitvā.

Ekakā carimsūti “idaṃ rajjaṃ nāma mahantaṃ pamādaṭṭhānaṃ, kiṃ amhākaṃ rajjena kāritenā”ti raṭṭhaṃ pahāya tato mahāaraṇṇaṃ pavisitvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā catūsu iriyāpathesu ekakā carimsūti attho.

Ekassa caritaṃ seyyoti pabbajitassa pabbajitakālato paṭṭhāya ekībhāvābhīratassa ekakasēva caritaṃ seyyoti attho. Natthi bāle sahāyatāti cūḷasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ dasa kathāvatthūni terasa dhutaguṇā vipassanāṇṇaṃ cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā amatamahānibbānanti ayaṃ sahāyatā nāma, sā bālaṃ nissāya adhigantum na sakkāti natthi bāle sahāyatā. Mātaṅgo araṇṇe mātaṅgaraṇṇeti saralopena sandhi. “Mātaṅgaraṇṇo”tipi pāṭho, araṇṇako mātaṅgo viyāti attho. Mātaṅga-saddeneva hatthibhāvassa vuttattā nāgavacanaṃ tassa mahattavibhāvanatthanti āha “nāgoti mahantādhivacanameta”nti. Mahantapariyāyo hi nāga-saddo hoti “etaṃ nāgassa nāgena, īsādanatassa hatthino”tiādīsu.

Dīghāvuvatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bālakaloṇakagamanakathāvaṇṇanā

465. Bālakaloṇakāragāmoti upāligahapatissa evaṃnāmako bhogagāmo. Tenupasaṅkamīti dhammasenāpatimahāmogallānattheresu vā asītimahāsāvakesu vā antamaso dhammabhaṇḍāgārikaṃ ānandattherampi kañci anāmantetvā

sayameva pattacīvaramādāya anīkanissaṭṭo hatthī viya yūthanissaṭṭo kāḷasīho viya vātacchinno valāhako viya ca ekakova upasaṅkami. Kasmā upasaṅkami? Gaṇe kirassa ādīnavam disvā ekavīhāriṃ bhikkhuṃ passitukāmatā udapādi, tasmā sītādipīḷito uṇhādiṃ patthayamāno viya upasaṅkami. Atha vā bhagavatā so ādīnavo pageva pariññāto, na tena satthā nibbinno, tasmīṃ pana antovasse keci buddhaveneyyā nāhesuṃ, tena aññattha gamanaṃ tesam bhikkhūnaṃ damanupāyoti pālileyyakaṃ uddissa gacchanto ekavīhāriṃ āyasmantaṃ bhaguṃ sampahaṃsetuṃ tattha gato. Evaṃ gate ca satthari pañcasatā bhikkhū āyasmantaṃ ānandaṃ āhaṃsu “āvuso ānanda satthā ekakova gato, mayaṃ anubandhissāmā”ti. “Āvuso, yadā bhagavā sāmaṃ senāsanaṃ saṃsāmetvā pattacīvaramādāya anāmantetvā upatthāke anapaloketvā bhikkhusaṅghaṃ adutiyo gacchati, tadā ekacārikaṃ carituṃ bhagavato ajjhāsayo, sāvakena nāma satthu ajjhāsayanurūpaṃ paṭipajjitabbaṃ, tasmā na imesu divasesu bhagavā anugantabbo”ti nivāresi, sayampi nānugañchi. Dhammiyā kathāyāti ekībhave ānisaṃsapaṭisaṃyuttāya dhammakathāya.

Bālakaloṇakagamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācīnavamsadāyagamanakathāvaṇṇanā

466. Yena pācīnavamsadāyoti tattha kasmā upasaṅkami? Yathā nāma jighacchitassa bhojane, pipāsitassa pāṇīye, sītena phuṭṭhassa uṇhe, uṇhena phuṭṭhassa sīte, dukkhitassa sukhe abhiruci uppajjati, evameva bhagavato kosambake bhikkhū aññamaññaṃ vivādāpanne asamaggavāsaṃ vasante, samaggavāsaṃ vasante āvajjentassa ime tayo kulaputtā āpāthamāgamiṃsu, atha nesam paggaṇhitukāmo upasaṅkami “evāyaṃ paṭipattianukkamena kosambakānaṃ bhikkhūnaṃ vinayanūpāyo hotī”ti. Viharantīti sāmaggirasam anubhavamānā viharanti.

Dāyapālotti araṇṇapālo. So araṇṇaṃ yathā icchitacchitappadesena manussā pavisitvā tattha pupphaṃ vā phalaṃ vā niyyāsaṃ vā dabbasambhāraṃ vā na haranti, evaṃ vatiyā parikkhittassa araṇṇassa yojite dvāre nisīditvā araṇṇaṃ rakkhati, tasmā “dāyapālo”ti vutto. Attakāmarūpā viharantīti attano hitaṃ kāmayamānasabhāva hutvā viharanti. Yo hi imasmiṃ sāsane pabbajitvāpi vejjakammadūtakammapahiṇagamanādīnaṃ vasena ekavīsātiesanaṃhi jīvikaṃ kappeti, ayaṃ na attakāmarūpo nāma. Yo pana imasmiṃ sāsane pabbajitvā ekavīsātiesanaṃ pahāya catupārisuddhisīle patitthāya buddhavacanaṃ uggaṇhitvā sappāyadhutaṅgaṃ adhiṭṭhāya aṭṭhatimsāya ārammaṇesu cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvā gāmantaṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā samāpattiyo nibbattetvā vipassanāya kammaṃ kurumāno vicarati, ayaṃ attakāmo nāma. Tepi tayo kulaputtā evarūpā ahesuṃ. Tena vuttaṃ “attakāmarūpā viharantī”ti.

Mā tesam aphāsumakāsīti tesam aphāsukaṃ mā akāsīti bhagavantaṃ vāresi. Evaṃ kirassa ahosi “ime kulaputtā samaggā viharanti, ekaccassa ca gataṭṭhāne bhaṇḍanakalahavivādā vattanti, tikhiṇasiṅgo caṇḍagoṇo viya ovijjhanto vicarati, athekamaggena dvinnaṃ gamanaṃ na hoti, kadāci ayampi evaṃ karonto imesaṃ kulaputtānaṃ samaggavāsaṃ bhindeyya, pāsādiko ca panesa suvaṇṇavaṇṇo rasagiddho maññe, gatakālato paṭṭhāya paṇītaḍāyakānaṃ attano upatthākānaṃ vaṇṇakathanādīhi imesaṃ kulaputtānaṃ appamādavīhāraṃ bhindeyya, vasanaṭṭhānāni cāpi etesaṃ kulaputtānaṃ nibaddhāni paricchinnāni tissova paṇṇasālā tayo caṅkamā tīṇi divāṭṭhānāni tīṇi mañcapīṭhāni, ayaṃ pana samaṇo

mahākāyo vuḍḍhataro maññe bhavissati, so akāle ime kulaputte senāsanā vuṭṭhappessati, evaṃ sabbathāpi etesaṃ aphāsu bhavissatī”ti. Taṃ anicchanto “mā tesāṃ aphāsumakāsī”ti bhagavantāṃ vāreti.

Kiṃ panesa jānanto vāresi ajānantoti? Ajānanto. Sammāsambuddho hi nāma yadā anekabhikkhusahassaparivāro byāmappabhāya asītianubyañjanehi dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇasiriya ca buddhānubhāvaṃ dassento vicarati, tadā “ko eso”ti apucchitvāva jānitabbo hoti. Tadā pana bhagavā “māssu koci mama buddhānubhāvaṃ aññāsī”ti tathārūpena iddhābhisāṅkhārena sabbampi taṃ buddhānubhāvaṃ cīvaragabbhena viya paṭicchādetvā valāhakagabbhena paṭicchanno puṇṇacando viya sayameva pattacīvaramādāya aññatakavesena agamāsi. Iti taṃ ajānantova dāyapālo vāresi.

Etadavocāti thero kira “mā samaṇā”ti dāyapālassa kathaṃ sutvā cintesi “mayāṃ tayo janā idha viharāma, añño pabbajito nāma natthi, ayaṇca dāyapālo pabbajitena viya saddhiṃ katheti, ko nu kho bhavissatī”ti divāṭṭhānato uṭṭhāya dvāre ṭhatvā maggaṃ olovento bhagavantāṃ addasa. Bhagavāpi therassa saha dassaneneva sarīrobhāsaṃ muñci, asītianubyañjanavirājita byāmappabhā pasāritasuvaṇṇapaṭo viya virocittha. Thero “ayaṃ dāyapālo phaṇakataāsivisaṃ gīvāya gahetuṃ hatthaṃ pasārento viya loke aggapuggalena saddhiṃ kathentova na jānāti, aññatarabhikkhunā viya saddhiṃ kathetī”ti nivārento etaṃ “māvuso, dāyapālā”tiādivacanaṃ avoca.

Tenupasaṅkamīti kasmā bhagavato paccuggamaṃ akatvāva upasaṅkami? Evaṃ kirassa ahosi “mayāṃ tayo janā samaggavāsaṃ vasāma, sacāhaṃ ekakova paccuggamaṃ karissāmi, samaggavāso nāma na bhavissati, piyamitte gahetvāva paccuggamaṃ karissāmi. Yathā ca bhagavā mayhaṃ piyo, evaṃ sahāyānampi me piyo”ti tehi saddhiṃ paccuggamaṃ kātukāmo sayaṃ akatvā upasaṅkami. Keci pana “tesāṃ therānaṃ paṇṇasāladvāre caṅkamanakoṭiyā bhagavato āgamanamaggo hoti, tasmā thero tesāṃ saññaṃ dadamānova gato”ti vadanti. Abhikkamathāti ito āgacchatha. Pāde pakkhālesīti vikaṣitapadumasannibhehi jālahatthehi maṇivaṇṇaṃ udakaṃ gahetvā suvaṇṇavaṇṇesu piṭṭhipādesu udakaṃ āsiñcitvā pādena pādaṃ ghaṃsento pakkhālesi. Buddhānaṃ kāye rajojallaṃ nāma na upalimpati, kasmā pakkhālesīti? Sarīrassa utuggahaṇatthaṃ tesaṃ cittaśampahamsanatthaṃ. Amhehi abhihaṭṭena udakena bhagavā pāde pakkhālesi, paribhogaṃ akāsīti tesāṃ bhikkhūnaṃ balavasomanassavasena cittaṃ piṇitaṃ hoti, tasmā pakkhālesi.

Āyasmantaṃ anuruddhaṃ bhagavā etadavocāti so kira tesāṃ vuḍḍhataro, tassa saṅgahe kate sesānaṃ katova hotīti theraññeva etaṃ “kacci vo anuruddhā”tiādivacanaṃ avoca. Anuruddhāti vā ekasesanayena vuttaṃ virūpekaśessapi icchitabbattā, evaṃ katvā bahuvacananiddeso ca samatthito hoti. Kaccīti pucchanatthe nipāto. Voti sāmivacanaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti - kacci anuruddhā tumhākaṃ khamanīyaṃ, iriyāpatho vo khamati, kacci yāpanīyaṃ, kacci vo jīvitaṃ yāpeti ghaṭiyati, kacci piṇḍakena na kilamatha, kacci tumhākaṃ sulabhapiṇḍaṃ, sampatte vo disvā manussā uluṅkayāguṃ vā kaṭacchubhikkhaṃ vā dātabbaṃ maññantīti bhikkhācāravattaṃ pucchati. Kasmā? Yasmā paccayena akilamantena sakkā samaṇadhammo kātuṃ, vattameva vā etaṃ pabbajitānaṃ.

Atha tena paṭivacane dinne “anuruddhā tumhe rājapabbajitā mahāpuññā, manussā tumhākaṃ araṇṇe vasantānaṃ adatvā kassa aññassa dātabbaṃ maññissanti, tumhe pana etaṃ bhuñjitvā kiṃ nu kho migapotakā viya aññamaññaṃ ghaṭṭentā viharatha, udāhu sāmaggibhāvo vo atthī”ti sāmaggirasam pucchanto “kacci pana vo anuruddhā samaggā”tiādimāha. Tattha khīrodakībhūtāti yathā khīrañca udakañca aññamaññaṃ saṃsandati, visuṃ na hoti, ekattaṃ viya upeti, kacci evaṃ sāmaggivasena ekattupagatacittuppādā viharathāti pucchati. Piyacakkhūhīti mettacittaṃ paccupaṭṭhāpetvā olokanato piyabhāvadīpakāni cakkhūni piyacakkhūni nāma, “kacci tathārūpehi cakkhūhi aññamaññaṃ passantā viharathā”ti pucchati. Tagghāti ekaṃsatthe nipāto, ekaṃsena mayaṃ bhanteti vuttaṃ hoti. Yathā kathaṃ panāti ettha yathāti nipātamattaṃ, kathanti kāraṇapucchā, kathaṃ pana tumhe evaṃ viharatha, kena kāraṇena viharatha, taṃ me kāraṇaṃ brūhīti vuttaṃ hoti.

Mettaṃ kāyakammanti mettacittavasena pavattaṃ kāyakammaṃ. Āvi ceva raho cāti sammukhā ceva parammukhā ca. Itaresupi eseva nayo. Tattha sammukhā kāyavacīkammāni sahaṇāse labbhanti, itarāni vipavāse, manokammaṃ sabbattha labbhati. Yañhi saheva vasantesu ekena mañcapīṭhaṃ vā dārubaṇḍaṃ vā mattikābhaṇḍaṃ vā bahi dunnikkhattaṃ hoti, taṃ disvā “kenidaṃ vaḷaṇṇita”nti avaññaṃ akatvā attanā dunnikkhattaṃ viya gahetvā paṭisāmentassa paṭijaggitabbayuttaṃ vā pana ṭhānaṃ paṭijaggantassa sammukhā mettaṃ kāyakammaṃ nāma hoti. Ekasmiṃ pakkante tena dunnikkhattaṃ senāsanaparikkhāraṃ tatheva nikkhipantassa paṭijaggitabbayuttaṃ vā pana ṭhānaṃ paṭijaggantassa parammukhā mettaṃ kāyakammaṃ nāma hoti. Sahavasantassa pana therehi saddhiṃ madhuraṃ sammodanīyakathaṃ paṭisanthārakathaṃ sārāṇīyakathaṃ dhammakathaṃ sarabhaññaṃ sākacchaṃ pañhapucchanam pañhavissajjananti evamādikaraṇe sammukhā mettaṃ vacīkammaṃ nāma hoti. Theresu pana pakkantesu “mayhaṃ piyasahāyo nandiyatthero kimilatthero evaṃ sīlasampanno evaṃ ācārasampanno”tiādiguṇakathane parammukhā mettaṃ vacīkammaṃ nāma hoti. “Mayhaṃ piyamitto nandiyatthero kimilatthero avero hotu abyāpajjo sukhī”ti evaṃ samannāharato pana sammukhāpi parammukhāpi mettaṃ manokammaṃ hotiyeva.

Nānā hi kho no bhante kāyāti ayañhi kāyo piṭṭhaṃ viya mattikā viya ca omadditvā ekato kātuṃ na sakkā. Ekañca pana maññe cittanti cittaṃ pana no attano viya aññamaññaṃ hitabhāvena avirodhabhāvena bhedaḥbhāvena samaggabhāvena ekamevāti dasseti. Kathaṃ panete sakaṃ cittaṃ nikkhipitvā itaresaṃ cittavasena vattiṃsūti? Ekassa patte malaṃ uṭṭhahati, ekassa cīvaraṃ kiliṭṭhaṃ hoti, ekassa paribhaṇḍakammaṃ hoti. Tattha yassa patte malaṃ uṭṭhitaṃ, tena “mamāvuso patte malaṃ uṭṭhitaṃ, pacituṃ vaṭṭatī”ti vutte itare “mayhaṃ cīvaraṃ kiliṭṭhaṃ dhovitaḥḥaṃ, mayhaṃ paribhaṇḍaṃ kātabba”nti avatvā araṇṇaṃ pavisitvā dārūni āharitvā bhinditvā pattakaṭāhe bahalatanumattikāhi lepaṃ katvā pattam pacitvā tato paraṃ cīvaraṃ vā dhovanti, paribhaṇḍaṃ vā karonti. “Mamāvuso cīvaraṃ kiliṭṭhaṃ, dhovituṃ vaṭṭatī”ti “mama paṇṇasālā uklāpā, paribhaṇḍaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti paṭhamataraṃ ārocitepi eseva nayo.

Idāni tesam appamādalakkhaṇaṃ pucchanto “kacci pana vo anuruddhā”tiādimāha. Tattha voti nipātamattaṃ, paccattavacanaṃ vā, kacci tumheti attho. Amhākanti amhesu tīsu janesu. Piṇḍāya paṭikkamatīti gāme piṇḍāya caritvā paccāgacchati. Avakkārapātinti atirekapiṇḍapātaṃ apanetvā ṭhapanatthāya ekaṃ samuggapātīm

dhovitvā ṭhapeti. Yo pacchāti te kira therā na ekatova bhikkhācāraṃ pavisanti. Phalasamāpattiratā hete pātova sarīrapaṭijaggaṇaṃ katvā vattapaṭipattiṃ pūretvā senāsaṇaṃ pavisitvā kālaparicchedaṃ katvā phalasamāpattiṃ appetvā nisīdanti. Tesu yo paṭhamataraṃ nisinno attano kālaparicchedavasena paṭhamataraṃ uṭṭhāti, so piṇḍāya caritvā paṭinivatto bhattakiccaṭṭhānaṃ āgantvā jānāti “dve bhikkhū pacchato, ahaṃ paṭhamataraṃ āgato”ti. Atha pattaṃ pidahitvā āsanapaññāpanādīni katvā yadi patte paṭivīsamattameva hoti, nisīditvā bhuñjati, yadi atirekaṃ hoti, avakkārapātiyaṃ pakkhipitvā pātiṃ pidhāya bhuñjati, katabhattakicco pattaṃ dhovitvā vodakaṃ katvā thavikāya osāpetvā pattacīvaraṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisati.

Dutiyopi āgantvāva jānāti “eko paṭhamam āgato, eko pacchato”ti. So sace patte bhattaṃ pamāṇameva hoti, bhuñjati. Sace mandaṃ, avakkārapātito gahetvā bhuñjati. Sace atirekaṃ hoti, avakkārapātiyaṃ pakkhipitvā pamāṇameva bhuñjitvā purimatthero viya vasanaṭṭhānaṃ pavisati. Tatiyopi āgantvāva jānāti “dve paṭhamam āgatā, ahaṃ pacchimo”ti. Sopi dutiyatthero viya bhuñjitvā katabhattakicco pattaṃ dhovitvā vodakaṃ katvā thavikāya osāpetvā āsanāni ukkhipitvā paṭisāmeti, pāṇiyaghaṭe vā paribhojanīyaghaṭe vā avasesaudakaṃ chaḍḍetvā ghaṭe nikujjitvā avakkārapātiyaṃ sace avasesabhattaṃ hoti, taṃ vuttanayena jahitvā pātiṃ dhovitvā paṭisāmeti, bhattaggaṃ sammajjati, so kacavaraṃ chaḍḍetvā sammajjanaṃ ukkhipitvā upacikāhi muttaṭṭhāne ṭhapetvā pattacīvaramādāya vasanaṭṭhānaṃ pavisati. Idaṃ therānaṃ bahivihāre araṇṇe bhattakiccakaraṇaṭṭhāne bhojanasālāya vattaṃ. Idaṃ sandhāya “yo pacchā”tiādi vuttaṃ.

Yo passatītiādi pana nesaṃ antovihāre vattanti veditabbaṃ. Tattha vaccaghaṭanti ācamanakumbhiṃ. Rittanti rittakaṃ. Tucchanti tasseva vevacanaṃ. Avisayhanti ukkhipituṃ asakkuṇeyyaṃ atibhāriyaṃ. Hatthavikārenāti hatthasaññāya. Te kira pāṇiyaghaṭādīsu yaṃkiñci tucchakaṃ gahetvā pokkharāṇiṃ gantvā anto ca bahi ca dhovitvā udakaṃ parissāvetvā tīre ṭhapetvā aññaṃ bhikkhuṃ hatthavikārena āmantenti, odissa vā anodissa vā saddaṃ na karonti. Kasmā odissa na karonti? Tañhi bhikkhuṃ saddo bādheyyāti. Kasmā anodissa na karonti? Anodissa sadde dinne “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti dvepi nikkhameyyuṃ. Tato dvīhi kattabbakamme tatiyassa kammacchedo bhavēyya. Saṃyatapadasaddo pana hutvā aparassa bhikkhuno divāṭṭhānasantikaṃ gantvā tena diṭṭhabhāvaṃ ñatvā hatthasaññāṃ karoti, tāya saññāya itaro āgacchati, tato dve janā hatthena hatthaṃ saṃsibbantā dvīsu hatthesu ṭhapetvā uṭṭhāpentī. Taṃ sandhāyāha “hatthavikārena dutiyaṃ āmantetvā hatthavilaṅghakena upaṭṭhāpemā”ti.

Pañcāhikaṃ kho panāti cātuddase pannarase aṭṭhamiyanti idaṃ tāva pakatidhammassavanameva, taṃ akhaṇḍaṃ katvā pañcame pañcame divase dve therā nātivikāle nahāyitvā anuruddhattherassa vasanaṭṭhānaṃ gacchanti. Tattha tayopi nisīditvā tiṇṇaṃ piṭakānaṃ aññatarasmimā aññamaññaṃ pañhaṃ pucchanti, aññamaññaṃ vissajjenti. Tesam evaṃ karontānaṃyeva aruṇaṃ uggacchati. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Ettāvatā therena bhagavatā appamādalakkhaṇaṃ pucchitena pamādaṭṭhānesuyeva appamādalakkhaṇaṃ vissajjitaṃ hoti. Aññesañhi bhikkhūnaṃ bhikkhācārapavisanakālo nikkhamanakālo nivāsanaparivattanaṃ cīvarapārūpanaṃ antogāme piṇḍāya caraṇaṃ dhammakathanaṃ anumodanaṃ antogāmato nikkhamitvā bhattakiccakaraṇaṃ pattadhovanaṃ pattaosāpanaṃ pattacīvarapaṭisāmananti papañcakaraṇaṭṭhānāni etāni. Tasmā thero “amhākaṃ

ettakaṃ ṭhānaṃ muñcitvā vissaṭṭhakathāpavattanena kammaṭṭhāne pamajjanaṭṭhānāni, tatthāpi mayaṃ, bhante, kammaṭṭhānaviruddhaṃ na paṭipajjāmā”ti aññesaṃ pamādaṭṭhānesuyeva sikhāppattaṃ attano appamādalakkhaṇaṃ vissajjesi. Imināva etāni ṭhānāni muñcitvā aññattha vihārasamāpattinaṃ avalaṇṇjanavasena pamādakālo nāma amhākaṃ natthīti dīpeti.

Pācīnavaṃsadāyagamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pālileyyakagamanakathāvaṇṇanā

467. Dhammiyā kathāyāti samaggavāse ānisaṃsapaṭisaṃyuttāya dhammakathāya. Anupubbena cārikaṃ caramānoti anukkamena gāmanigamapaṭipāṭiyā cārikaṃ caramāno. Yena pālileyyakam tadavasārīti ekakova yena pālileyyakagāmo, taṃ avasari. Pālileyyakagāmavāsīnopi paccuggantvā bhagavato dānaṃ datvā pālileyyakagāmassa avidūre rakkhitavanasaṇḍo nāma atthi, tattha bhagavato paṇṇasālaṃ katvā “ettha bhagavā vasatū”ti yācitvā vāsayaṃsu. Bhaddasālotaṃ pana tattheke manāpo laṭṭhiko sālārukkho. Bhagavā taṃ gāmaṃ upanissāya vanasaṇḍe paṇṇasālāya samīpe tasmiṃ rukkhamūle vihāsi. Tena vuttaṃ “pālileyyake viharati rakkhitavanasaṇḍe bhaddasālamūle”ti.

Atha kho bhagavato rahogatassātiādi bhagavato vivekasukhapaccavekkhaṇadassanaṃ. Ākiṇṇo na phāsu vihāsinti sambādhappatto ākiṇṇo vihāsiṃ. Kiṃ pana bhagavato sambādho atthi saṃsaggo vāti? Natthi. Na hi koci bhagavantaṃ anicchāya upasaṅkamtuṃ sakkoti. Durāsadā hi buddhā bhagavanto sabbattha ca anupalittā, hitesitāya pana sattesu anukampaṃ upādāya “mutto mocessāmī”ti paṭiññānurūpaṃ caturghanittharaṇatthaṃ aṭṭhannaṃ parisānaṃ attano santikaṃ kālena kālaṃ upasaṅkamaṇaṃ adhivāseti, sayañca mahākaruṇāsamussāhito kālaññū hutvā tattha upasaṅkamīti idaṃ sabbabuddhānaṃ āciṇṇaṃ. Nāyamidha ākiṇṇavihāro adhippeto, idha pana tehi kalahakārakehi kosambakabhikkhūhi saddhiṃ ekavihāre vāsaṃ vihāsi, tadā vinetabbābhāvato ākiṇṇavihāraṃ katvā vuttaṃ “ahaṃ kho pubbe ākiṇṇo na phāsu vihāsi”nti. Tenevāha “tehi kosambakehi bhikkhūhi bhaṇḍanakārakehi”tiādi.

Daharapotakehīti daharehi hatthipotakehi, ye bhiṅkātipi vuccanti. Tehīti hatthiādīhi. Kaddamodakānīti kaddamamissāni udakāni. Ogāhāti ettha “ogāha”ntipi pālī. Assāti hatthināgassa. Upanighaṃsantiyoti ghaṭṭentiyo. Upanighaṃsiyamānopi attano uḷārabhāvena na kujjhati, tena tā ghaṃsantiyeva. Vūpakaṭṭhoti vūpakaṭṭho dūrībhūto.

Yūthāti hatthighaṭṭāya. Yena bhagavā tenupasaṅkamīti so kira hatthināgo yūthavāse ukkaṇṭhito taṃ vanasaṇḍaṃ pavittṭho. Tattha bhagavantaṃ disvā ghaṭṭasahassena nibbāpitasantāpo viya nibbuto hutvā pasannacitto bhagavato santike aṭṭhāsi, tato paṭṭhāya vattasīse ṭhatvā bhaddasālassa paṇṇasālāya ca samantato appaharitaṃ katvā sākhābhaṅgena sammajjati, bhagavato mukhadhovanaṃ deti, nahānodakaṃ āharati, dantakaṭṭhaṃ deti, araññato madhurāni phalāphalāni āharitvā satthu upaneti. Satthā tāni paribhuñjati. Tena vuttaṃ “soṇḍāya bhagavato pāṇiyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti”tiādi. So kira soṇḍāya dārūni āharitvā aññamaññaṃ ghaṃsitvā aggim uṭṭhāpetvā dārūni jālāpetvā tattha pāsāṇakhaṇḍāni tāpetvā tāni daṇḍakehi vaṭṭetvā soṇḍiyaṃ khipitvā udakassa tattabhāvaṃ ñatvā bhagavato santikaṃ upagantvā tiṭṭhati. Bhagavā “hatthināgo mama nahānaṃ icchatī”ti tattha

gantvā nahānakiccaṃ karoti. Pāṇīyepi eseṇa nayo. Tasmiṃ pana sītale jāte upasaṅkamati. Taṃ sandhāya vuttaṃ “soṇḍāya bhagavato pāṇīyaṃ paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpeti”ti.

Attano ca pavivekaṃ viditvāti kehici anākiṇṇabhāvaladdhaṃ kāyavivekaṃ jānitvā. Itare pana vivekā bhagavato sabbakālaṃ vijjantiyeva. Imaṃ udānaṃ udānesīti imaṃ attano hatthināgassa ca vivekābhīratīyā samānājjhāsayabhāvadīpanaṃ udānaṃ udānesi.

Gāthāya pana evamatthayojanā veditabbā - etaṃ īsādaṇṭassa rathāsāsādisaḍaṇṭassa hatthināgassa cittaṃ nāgena buddhaṇāgassa cittaṇa sameti saṃsandati. Kathaṃ sameti ce? Yadeko ramatī vane, yasmā buddhaṇāgo “ahaṃ kho pubbe ākiṇṇo viḥāsī”nti purimaṃ ākiṇṇaviḥāraṃ jigucchitvā vivekaṃ upabrūhayamaṇo idāni yathā eko adutiyo vane araṇṇe ramati abhiramati, evaṃ ayampi hatthināgo pubbe attano hatthiādīhi ākiṇṇaviḥāraṃ jigucchitvā idāni eko asaḥāyo vane ekaviḥāraṃ ramati abhinandati, tasmāssa cittaṃ nāgena sameti, tassa cittaṇa sametīti katvā ekībhāvaratīyā ekasādisaṃ hotīti attho.

Pālīyeyyakagamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā

473. Yo paṭibāheyya, āpatti dukkaṭassāti ettha yo senāsanārahassa senāsaṇaṃ paṭibāhati, tasseva āpatti. Kalahakāraḍādīnaṃ panettha “okāso natthī”tiādikaṃ saṅghassa katikaṃ ārocetvā na paṇṇapentaṇa “ahaṃ vuḍḍho”ti pasayha attanāva attano paṇṇapetvā gaṇhantaṃ “yuttiyā gaṇhathā”ti vatvā vārentassa ca natthi āpatti. “Bhaṇḍanaḍāraḍaṇṇaṃ nikkaḍḍhatīti vacanaṇo kuladūsaḍassa pabbājanīyakaṃmaṇuṇṇāya ca idha kalahavūpasamaṇatthaṃ āgaṇānaṃ koṇambakānaṃpi ‘yathāvuḍḍha’nti avatvā ‘vivitte asaṇi vivittaṃ katvāpi dāṇabba’nti vuttattā vivittaṃ katvā dentaṃ paṭibāhantaṇseva āpatti”ti gaṇṇhipadesu vuttaṃ.

Upālisaṅghasāmaggīpucchāvaṇṇanā

476. Na mūlā mūlaṃ gantvāti mūlato mūlaṃ agantvā. Atthato apagaṇatīti sāmaggisaṅkhātaatthato apagaṇatā.

477. Yena naṃ paccatthikā vadeyyuṃ, taṃ na hi hotīti sambandho. Anapagaṇanti kāraṇato anapetaṃ, saḍāraṇanti vuttaṃ hoti.

Usūyāyāti iminā doṇagaṇigamaṇassa saṅgaḥitattā “agaṇigamaṇeṇā”ti avaseṇagaṇigamaṇaṃ daṇṇitanti veditabbaṃ. Aṭṭhahi dūṇaṅgeḥīti “soṇā ca hoti sāvetā ca uggaḥetā ca dhāretā ca viṇṇāpetā ca kusalo ca saḥitāsaḥitadaṇṇano ca akalahakāraḍo cā”ti evaṃ vuttehi aṭṭhahi dūṇaṅgehi. Seṇamettha pālito aṭṭhakathāto ca suviṇṇeyyaṇeva.

Koṇambakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti samantaṇpāsāḍikāya vinayaṭṭhakathāya sārattadīpaniyaṃ

Mahāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

ABOUT THIS TRANSLATION

This translation is part of the PaliVerse Project - the first complete, unified English translation of the Pāli Canon together with its Commentaries (Aṭṭhakathā) and Subcommentaries (Tīkā), accompanied by interactive study tools. PaliVerse is an ongoing project. The AI translations are continuously improved through experts' revisions and feedback. This text is the latest translation as of the date of download.

PDF Creation Date: 14 September 2026

HOW TO CITE

PaliVerse (2026). Subcommentaries. 2. The Canon of Discipline - Subcommentaries. 03. Subcommentary on the Great Chapter. 10. The Section on Kosambī Retrieved from paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · All Rights Reserved
Centre for Study and Practice of Theravāda Buddhism
Civic Non-Profit Company registered in Greece
This PDF may be freely distributed for study and practice.

PaliVerse.org